

Резюме

В статье анализируется проблема использования сравнительного метода в конституционно-правовых исследованиях. Рассматриваются вопросы применения компаративного подхода в исследовании понятия «конституционный процесс».

Ключевые слова: конституция, конституционный процесс, методология, сравнительное правоведение.

Summary

The paper analyzes the problem of using the comparative method in constitutional and legal studies. We consider the application of the comparative approach in the study of "the constitutional process".

Key words: constitution, constitutional process, methodology, and comparative law.

Отримано 21.09.2012

О. В. ЧЕРНЕЦЬКА

Олена Василівна Чернецька, кандидат юридичних наук, доцент, проректор з наукової роботи Київського університету права НАН України

КОНСТИТУЦІЯ УКРАЇНИ ТА КОНСТИТУЦІЙНА РЕФОРМА В НАЦІОНАЛЬНОМУ КОНСТИТУЦІЙНОМУ ВИМІРІ

Кінець минулого століття ознаменувався новим етапом конституційного становлення та подальшого розвитку державності, зокрема, утвердження України як суверенної та незалежної, призвело до необхідності переосмислення багатьох базових підходів щодо подальшого розвитку та функціонування основоположних інституцій суспільства і держави, порядку організації публічної влади, формування громадянського суспільства на основі демократичних принципів та цінностей, забезпечення провідної ролі громадян у державному та громадському житті, зростання ролі та впливу культурних і правових чинників на розвиток держави та суспільства в цілому.

Конституція України 1996 р. стала фундаментальною основою та базою для формування в державі власної національної правової системи романо-германського типу з усіма притаманними їй якісними характеристиками. Більше того, як зазначають українські вчені В. Я. Тацій та Ю. М. Тодика, конституція є не лише актом держави, а й суспільства, його державно-правовою моделлю, чинником забезпечення законності та правопорядку, стабільності інститутів влади, необхідною умовою становлення правової державності, що базується на пануванні права. За своєю суттю Конституція України є ліберальною, що ґрунтується на ідеології природних і невідчужуваних прав людини, проголошених найвищою соціальною цінністю. Вона відповідає високим світовим і європейським стандартам, втілює в собі основоположні цінності світового конституціоналізму¹.

Проте досвід реалізації конституційних приписів Основного Закону протягом останніх років засвідчив, що існують проблеми як з позицій наукового забезпечення застосування норм Конституції України, так і з позицій практичного правозастосування. Тому на сьогодні, особливої актуальності набувають проблеми забезпечення юридичної природи Конституції України, як в науці конституційного права України, так і в практичній площині реалізації конституційних норм.

Сутність та значення Конституції України. Термін «конституція» в сучасній юридичній науці застосовується у різних значеннях і як юридична категорія досліджується за різними характеристиками, а саме – за формальними, фактичними, політичними та іншими, але, при цьому, для більшості громадян держави конституція – це особливий юридичний документ, якому відводиться важливе значення в житті людини, колективу, суспільства, держави. Сучасні конституції держав світу – це такі особливі закони, які відповідають загальнолюдським цінностям, вимогам соціального прогресу та демократичного світового правопорядку, своїми приписами закріплюють основи конституційного та державного ладу держави, встановлюючи при цьому порядок організації та функціонування органів публічної влади, основи правового статусу людини та громадянина, територіальний устрій держави тощо. І саме у зв'язку з цим, конституції визнаються основним законом.

Представники правових шкіл по-різному тлумачили поняття конституції. Так, представники природної школи права розуміли під конституцією суспільний договір, який виражає волю народу; представники нормативістської школи – вираження абсолютної основоположної норми права; інституціоналісти – статут держави і нації; марксистської – вищий закон, що закріплює повновладдя правлячого класу тощо².

Сучасна Конституція України, прийнята 28 червня 1996 р., незважаючи на складний та довготривалий шлях свого становлення, стала найбільш значущим здобутком українського державо та правотворення,

а також конституціоналізму в цілому. Важливість чинної Конституції України зумовлена тим, що її норми є нормами прямої дії та відрізняються такими властивостями, як: загальнообов'язковість, нормативність, формальна визначеність, висока захищеність. Конституція покликана забезпечити усталений порядок у суспільних відносинах, вона є центром правової системи України, вагомим підґрунтям створення нормативної бази діяльності державних та громадських інституцій і функціонування їх у межах конституційно-правового поля³.

Українські правознавці вважають, що конституція є найбільшим юридичним здобутком, насамперед, суспільства. Її призначення полягає в регулюванні найважливіших суспільних відносин у суспільстві та державі. Тобто конституція, у власному розумінні цього слова, є, як правило, основним законом держави та суспільства, який має найвищу юридичну силу, регулює найважливіші суспільні відносини, має особливий порядок прийняття, внесення до неї змін та її охорони⁴.

Конституція України 1996 р. врахувала досягнення вітчизняної й світової конституційної наукової думки і практики конституційного будівництва. Вона є втіленням національної ідеї й ментальності українського народу, доказом здатності української нації як політичної й етнічної спільноти до державотворення і правотворчості. Основний Закон став програмою подальшого розвитку України в політичному, економічному, соціальному й культурному напрямках і документом для входження України до світового і, насамперед, європейського співтовариства як рівноправного і повноцінного суб'єкта⁵.

Тобто, логічно стверджувати, що сучасна конституція – це такий установчий акт волі народу та Основний Закон, який відповідає загальнолюдським цінностям, вимогам соціального прогресу й демократичного світового правопорядку. Сутність сучасної конституції полягає в тому, що вона є вищим правовим виразом інтересів домінуючих соціальних груп, їх компромісу і загальнолюдських цінностей на певній стадії розвитку суспільства. Тобто, на основі використання публічної влади, сучасна конституція встановлює основи взаємозв'язку суспільства – держави – індивіда.

Конституція України за юридичною формою є писаним консолідованим нормативно-правовим актом, який має чітку внутрішню структуру. Положення преамбули Конституції України в концентрованому вигляді виражають вихідні політико-правові ідеї, які пронизують весь зміст Основного Закону та конституційно ідентифікують його як акт виняткової ваги та значення. Більше того, зміст преамбули дає змогу, на нашу думку, виокремити базові конституційні цінності та принципи, зокрема: констатування того, що конституція приймається Верховною Радою України від імені українського народу дає змогу визнати Конституцію України як акт установчої влади українського народу. Саме така кваліфікаційна ознака Конституції України відповідає основоположним принципам конституціоналізму в цілому. Більше того, ця теза була підтверджена Рішенням Конституційного Суду України від 5 жовтня 2005 р. № 6-рп/2005, відповідно до якого «Конституція України, прийнята Верховною Радою України 28 червня 1996 р. від імені Українського народу, є вираженням його суверенної волі»⁶.

Поряд із цим варто зазначити, що для нормативної основи національної правової системи особливого значення набуває припис ст. 8 Конституції України, який вказує на те, що «Конституція України має найвищу юридичну силу. Закони та інші нормативно-правові акти приймаються на основі Конституції України і повинні відповідати їй». Тобто, Конституції України притаманне юридичне верховенство в правовій системі, найвища юридична сила у порівнянні з іншими законами. Верховенство Конституції України полягає не тільки по відношенню до актів національного законодавства, а й до міжнародних договорів, що передбачено в ст. 9 Конституції України – «укладення міжнародних договорів, які суперечать Конституції України, можливе лише після внесення відповідних змін до Конституції України». Втім, незважаючи на те, що зазначені конституційні приписи є аксіоматичними положеннями, проблема реалізації конституційно-правових норм на сучасному етапі вийшла за межі теоретичної площини. Сучасний законотворчий процес та правозастосовна практика в Україні досить часто відбуваються всупереч конституційним приписам, що в цілому протирічить основам конституціоналізму. Адже, як зазначав Ю. М. Тодика в монографічному дослідженні «правило про пряму дію конституційних норм необхідно застосовувати незалежно від того, чи роз'яснені і конкретизовані вони підзаконними нормативно-правовими актами. Це є загально визнаним принципом сучасного конституціоналізму»⁷.

Конституція України і конституційна реформа. Останнім часом увага науковців прикута до питань забезпечення стабільності Конституції України як Основного Закону. Стабільність як юридична ознака конституції надає їй таких якісних рис, як добротність, надійність, сталість, що в цілому призводить до передбачуваного розвитку інституцій держави та суспільства. З іншого боку, конституція не може не реагувати на зміни, що постійно відбуваються в суспільстві та державі. Тому, до будь-якої конституції рано чи пізно вносяться зміни та доповнення. Світовий досвід у цій царині свідчить про різні способи внесення таких змін залежно від виду конституції. І при цьому, слід зазначити, що внесення поправок до чинної конституції за своєю складністю процедури суттєво різниться від порядку прийняття самої конституції.

Зауважимо, що Конституція України як нормативна основа національної правової системи, з одного боку, своїми конституційними приписами повинна забезпечити стабільність та непорушність основ конституційного ладу та демократичного устрою держави, а з іншого – забезпечити прогресивний розвиток та модернізацію суспільних відносин.

Слід зазначити, що Конституція України в редакції від 28 червня 1996 р. зазнала суттєвих змін та доповнень в результаті конституційної реформи 2004 р., наслідком якої став Закон України «Про внесення змін до

Конституції України» від 8 грудня 2004 р., згідно з яким відбулися кардинальні зміни у системі організації та функціонування інститутів публічної влади. У цьому контексті пригадаємо, що конституційна реформа була компромісом політичних сил щодо змін Основного Закону при порушенні конституційно встановленої процедури внесення змін, визначених Розділом XIII Конституції України. А саме, 8 грудня 2004 р. Верховна Рада України на позачерговому пленарному засіданні прийняла пакет законів, серед яких були Закон України «Про внесення змін до Конституції України», Закон України «Про особливості застосування Закону України «Про вибори Президента України» при повторному голосуванні 26 грудня 2004 р.» та законопроект про удосконалення системи місцевого самоврядування. Всі ці документи були поставлені на голосування в пакеті, за який проголосувало 402 народних депутатів України. Тобто, за чинною Конституцією України була порушена процедура внесення змін та доповнень до Основного Закону. Очевидним є той факт, що в кінці листопада – на початку грудня 2004 р. в Україні склалася досить критична політична ситуація, яка була пов'язана з черговими президентськими виборами. Але попри всього, вважаємо що принцип політичної доцільності не може привалювати над принципом конституційності законодавчої процедури.

Стосовно сутнісних характеристик конституційної реформи 2006 р., то тут слід зазначити, що її метою був перехід від моделі змішаної республіки до парламентської. Хоча, якщо аналізувати більш конкретно конституційні зміни, цього не відбулося, оскільки нова модель формування системи органів виконавчої влади носила дуалістичний характер, що в подальшому призвело до конфліктів та протистояння між найвищими органами державної влади в Україні. Якщо говорити відвертіше, то конституційна реформа 2006 р. не забезпечила збалансоване та ефективне розмежування повноважень і відповідальності у системі функціонування публічної влади, як державної, так і місцевого самоврядування⁸.

На жаль, українські реалії свідчать про те, що активні дискусії щодо необхідності внесення змін та доповнень до Конституції України особливої актуальності набувають, як правило, в період виборчих кампаній або при зміні розстановки політичних сил в державі. Для підтвердження цієї тези, варто нагадати що конституційна реформа 2004 року була відмінена Рішенням Конституційним Судом України від 30 вересня 2010 р., що повернуло Україну до Конституції України в редакції від 28 червня 1996 р. Як зазначив Конституційний Суд України у своєму Рішенні № 20-рп/2010, «Це забезпечує стабільність конституційного ладу в Україні, гарантування конституційних прав і свобод людини і громадянина, цілісність, непорушність та безперервність дії Конституції України, її верховенство як Основного Закону держави на всій території України»⁹.

Безумовно, конституція насамперед повинна відповідати існуючим політичним і соціально-економічним реаліям з урахуванням, певна річ, перспектив розвитку держави. В іншому разі, вона залишається лише декларацією про наміри, виконуючи при цьому тільки деякі зі своїх функцій, перестаючи, таким чином, відігравати роль цілісного документа, конституції як у формальному, так і в матеріальному розумінні¹⁰.

Незважаючи на значні зміни конституцій, вони продовжують слугувати одним із найважливіших інструментів проведення політичних та економічних реформ, формування громадянського суспільства та ринкової економіки. Конституції закріплюють механізми реалізації прав людини, конституційні основи народовладдя, пріоритет загальнолюдських цінностей та верховенства права¹¹.

Конституція – це відповідь на назрілі головні, спільні, публічні потреби суспільства, вона не може обслуговувати приватні інтереси окремих груп або індивідів. Конституція – це зразок, модель, еталон упорядкування визначальних суспільних відносин. У демократичному суспільстві таке упорядкування має ґрунтуватись на загальнолюдських цінностях. Конституція є, як правило, одним із найбільш стабільних нормативно-правових актів, проте й вона час від часу може істотно змінюватись¹².

Сьогодні Україна перебуває в процесі чергових конституційних змін. Указом Президента України від 25 січня 2012 р. затверджена Концепція формування та організації Конституційної Асамблеї, яка визначає мету створення, статус, порядок формування Конституційної Асамблеї. Основними завданнями Конституційної Асамблеї є: узагальнення практики реалізації Конституції України, пропозицій і рекомендацій щодо її вдосконалення з урахуванням досягнень і тенденцій сучасного конституціоналізму; підготовка та схвалення Концепції внесення змін до Конституції України та подання її Президентові України; підготовка на основі Концепції внесення змін до Конституції України законопроектів (законопроектів) про внесення змін до Конституції України та його попереднє схвалення; організація громадського, а також фахового, у тому числі за участю міжнародних експертів, зокрема, Європейської Комісії «За демократію через право» (Венеціанська Комісія), обговорення законопроектів (законопроектів) про внесення змін до Конституції України; доопрацювання законопроектів (законопроектів) про внесення змін до Конституції України за результатами їх фахового і громадського обговорення; схвалення законопроектів (законопроектів) про внесення змін до Конституції України та подання Президентові України.

Втім, на нашу думку, визнання необхідності проведення конституційної реформи вищими органами державної влади та проведення ряду організаційно-правових заходів в цьому напрямку зумовлено більшою мірою політичною доцільністю.

У своєму виступі на першому засіданні Науково-експертної групи щодо створення Конституційної Асамблеї Президент України у 1991–1994 рр. Леонід Кравчук зазначив, що Конституційна Асамблея має стати консультативно-дорадчим органом при Президенті. Згодом, правовий статус Конституційної Асамблеї набув нормативного закріплення в Указі Президента України № 328/2012, відповідно до якого Конституційна

Асамблея є спеціальним допоміжним органом при Президентові України з метою підготовки законопроекту (законопроектів) про внесення змін до Конституції України.

Варто зазначити, що теорії та практиці конституційного розвитку держав світу відомо прийняття конституцій у наступних випадках, зокрема: *по-перше*, в результаті виникнення нової держави, як суб'єкта міжнародного права; *по-друге*, у разі кардинальної зміни політичного курсу держави; *по-третє*, якщо відбуваються суттєві зміни в політичному, економічному, соціальному житті суспільства, які неможливо врегулювати шляхом часткового внесення змін. При цьому слід особливо наголосити, що обставини, які призводять до необхідності зміни конституції або прийняття її в новій редакції, як правило, визначають в подальшому і спосіб прийняття.

Сучасній світовій практиці відомі ряд демократичних способів прийняття конституцій, зокрема Установчі збори, представницькими органами, надпарламентськими органами, референдумами. Зокрема, Установчими зборами прийняті конституції Італії 1947 р., Португалії 1976 р., Болгарії і Румунії 1991 р., Естонії 1992 р. та ін. Застосування того чи іншого способу прийняття конституції залежить, як правило, від конкретних історичних умов та ситуації, яка склалася.

На нашу думку, оголошена в Україні конституційна реформа повинна базуватися на загальносвітових стандартах порядку прийняття та внесення змін до конституцій. Оскільки, сучасна практика прийняття конституцій базується на принципах, насамперед, забезпечення демократичності та прозорості конституційних процедур, забезпечення участі народу держави в цьому процесі з метою подальшої легітимізації Основного Закону.

Вважаємо, що змістом конституційних змін має стати системне оновлення Конституції України, насамперед удосконалення конституційного регулювання форм безпосереднього народовладдя, передусім врегулювання механізму проведення референдумів; вдосконалення моделі розподілу влад; вдосконалення механізму забезпечення, реалізації та гарантування прав і свобод людини та громадянина; посилення засад парламентаризму в Україні та ін. Лише за таких умов, у подальшому в Україні можлива реалізація принципу «народ – джерело влади». Адже, сутність сучасної конституції полягає в тому, що вона є вищим правовим виразом інтересів домінуючих соціальних груп, їх компромісу і загальнолюдських цінностей на певній стадії розвитку суспільства. Тобто, на основі використання публічної влади сучасна конституція встановлює основи взаємозв'язку суспільства – держави – колективу – індивіда.

¹ Тацій В., Тодика Ю. Проблеми становлення сучасного конституціоналізму в Україні // Право України. – 2001. № 6. – С. 3.

² Погорілко В. Ф., Федоренко В. Л. Конституційне право України. Академічний курс: Підруч.: У 2 т. – Т. 1 / За ред. В. Ф. Погорілка. – К.: ТОВ «Видавництво «Юридична думка», 2006. – 544 с.

³ Правова система України: історія, стан та перспективи: у 5 т. – Х.: Право, 2008.

Т. 2: Конституційні засади правової системи України і проблеми її вдосконалення / За заг. ред. Ю.П.Битяка. – С. 13.

⁴ Погорілко В. Ф., Федоренко В. Л. Вказана праця. – С. 371.

⁵ Там само. – С. 388.

⁶ Рішення від 5 жовтня 2005 року №6-рп у справі здійснення влади народом // Офіційний вісник України. – 2005. – № 41. – Ст. 2605. – С.31.

⁷ Тодика Ю. М. Конституція України: проблеми теорії і практики: Монографія. – Х.: Факт, 2000. – С. 26.

⁸ Чернецька О. В. Конституційна реформа: нагальні проблеми та перспективи реалізації / Сучасні проблеми правової системи України: Зб. наук. праць / Редкол.: Ю. С. Шемшученко, Ю. Л. Бошицький, О. В. Чернецька та інш.. – К.: Вид-во Європ. ун-ту, 2009. – С. 59.

⁹ Рішення Конституційного Суду України №20-рп/2010 від 30 вересня 2010 р.

¹⁰ Конституція і конституціоналізм в Україні: вибіркові проблеми. Збірник наукових праць / Відп. ред. проф. Мартиненко П. Ф. і доц. Кампо В. М. – К.: Купріянова, 2007. – С. 19.

¹¹ Сравнительный анализ конституций государств-участников СНГ. Отв. редактор д.ю.н., проф. В. Г. Вишняков. – М., 2006. – С. 7.

¹² Шилінгов В. С. Напрями конституційної реформи в Україні / Актуальні проблеми правотворення в Україні. Матеріали науково-практичної конференції. 29 квітня – 1 травня 2010 р. – К.: Вид-во Європ. ун-ту, – 2010. – С. 119.

Резюме

У науковій статті автор досліджує та розкриває сутність та значення Конституції України для сучасного етапу національного державо- та правотворення. Автор відзначає, що Основний Закон України має забезпечити стабільність та непорушність конституційного ладу держави, а конституційна реформа повинна проводитися відповідно до принципів конституційності законодавчого процесу та забезпечити прогресивний розвиток суспільства та держави.

Ключові слова: Конституція України, конституційна реформа, конституціоналізм.

Резюме

В научной статье автор исследует и раскрывает сущность и значение Конституции Украины для современного этапа государственности. Автор отмечает, что Конституция Украины должна обеспечить стабильность и нерушимость основ конституционного строя, а конституционная реформа должна соответствовать принципам конституционности законодательного процесса и обеспечить прогрессивное развитие общества и государства.

Ключевые слова: Конституция Украины, конституционная реформа, конституционализм.

Summary

The author of the article investigates and discloses the meaning and the subject matter of the Constitution of Ukraine for the modern stage of the national state and lawmaking. The author points out that the Fundamental Law of Ukraine has to enforce stability and inviolability of the constitutional order in the state. Therefore, the constitutional reform is to be carried out according to the principles of the constitutional lawmaking process in order to secure the progressive development of both the society and the state.

Key words: Constitution of Ukraine, constitutional reform, constitutionalism.

Отримано 28.09.2012

I. В. БАЛАБАНОВА

Ірина Василівна Балабанова, аспірант Маріупольського державного університету

**ПРОЦЕСИ РЕГІОНАЛІЗАЦІЇ І ЄВРОПЕЙСЬКА РЕГІОНАЛЬНА ПОЛІТИКА
ЯК КАТАЛІЗАТОРИ РОЗМЕЖУВАННЯ ПОВНОВАЖЕНЬ
МІЖ РІЗНИМИ РІВНЯМИ МІСЦЕВОГО САМОВРЯДУВАННЯ В УКРАЇНІ**

Системне дослідження процесів регіоналізації та європейської регіональної політики як каталізаторів розмежування повноважень між різними рівнями місцевого самоврядування в Україні є вельми актуальною проблемою, що пов'язана з європейським вибором нашої держави та її метою увійти в Європейський Союз.

Слід зазначити, що питанням процесів регіоналізації, європейської регіональної політики і місцевого самоврядування в Україні та європейських державах були присвячені наукові праці юристів, економістів, політологів, фахівців з державного управління, серед яких М. О. Баймуратов, О. В. Батанов, В. В. Борщевський, М. В. Буроменський, Ю. О. Волошин, В. Є. Воротін, В. Ф. Погорілко, Ю. С. Шемшученко та ін. Разом з тим стрімкий розвиток європейської міждержавної інтеграції об'єктивує посилення зазначених процесів, що актуалізує їх подальше дослідження.

Як уявляється, варто починати з опорного терміна, що лежить в основі зазначених понять. Таким терміном є поняття «регіон». Слід зазначити, що дефінітивному визначенню поняття «регіон» приділяється багато уваги не тільки в сучасній економічній, географічній, містобудівній, але й у правовій, частіше – в міжнародно-правовій літературі. На думку О. Г. Коваленко, найбільш часто уживаними критеріями для формування поняття «регіон» є:

- географічні (розташування, величина території і кількість населення);
- виробничо-функціональні (специфіка переважних видів діяльності);
- містобудівні (характер забудови об'єктів виробничої діяльності, житла й обслуговування);
- соціологічні (норми спілкування, поведінки)¹.

Практично раніше етимологічний зміст терміна «регіон» замінявся терміном «район», що виник у російській мові раніше.

У «Словнику іноземних слів» 1933 р. вперше наводиться етимологія терміна «регіональний» від лат. *regionalis* – 1) стосовний країни, пов'язаний із країною, що має за мету місцеві інтереси; 2) обласний, по області². «Тлумачний словник іноземних слів» містить трохи іншу етимологію терміна «регіон». Тут він означає: 1. Область, район; іну країни, що відрізняється від інших будь-якими властивостями (економіко-географічними умовами, національним складом населення тощо). 2. Сільськогосподарський регіон³.

Один із засновників регіональної науки і перших її теоретиків німецький економіст Йоганн Гейнрих фон Тюнен у своєму відомому дослідженні «Ізолированное государство в его отношениях с сельским хозяйством и национальной экономикой» (1826) запропонував визначення територіально-економічних меж регіону радіусом ринку. Схема розміщення сільськогосподарського виробництва залежно від місця збуту продукції, яку він розробив і яка одержала найменування «модель Тюнена», містить такі умови:

- а) держава являє собою ізольовану господарську область у вигляді кола з ґрунтом однакової родючості;
- б) у центрі кола знаходиться місто, що є єдиним ринком збуту для продукції.

Й. Г. Тюнен дійшов висновку, що різні галузі сільського господарства будуть розташовуватися навколо центру у вигляді кілець. Розташування виробництв обумовлене прагненням кожного виробника максимізувати прибуток технологіями виробництва й транспортування, обсягом і номенклатурою попиту на продукцію. Модель Тюнена вплинула на теоретичну географію й теорію розміщення та була істотно узагальнена й розвинена в них⁴.

Поява терміна «регіон» у СРСР прямо пов'язана з новим напрямом в економічній науці, що появились у другій половині ХХ ст., – регіональною економікою, визначення якої дав академік М. М. Некрасов 1975 року. Він виділив на території колишнього Союзу РСР макрорегіони, чи зони (Урал, Поволжя, Сибір, Далекий Схід і ін.), до складу яких входять регіони.